

Låge – luge Ét eller to ord?

Viggo Sørensen

Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Aarhus Universitet

To ord! Udtalt forskelligt – med langt *å*· hhv. langt *u*·! Og brugt i forskellige betydninger og sammenhænge: der er en *låge* for haven (en *havelåge*), men det er en *luge*, man åbner (for), når man som parcelhusejer vil op på loftet (en *loftsluge*) – eller gennem hvilken man for år tilbage købte billetter til tog og biograf (en *billetluge*)¹. Som antydet (med det parentetiske *for*), så kan *luge* dække over både åbningen og det man lukker den med (en lem, en skodde etc.), mens *låge* kun dækker det, man lukker for (en ellers åben passage).²

Sådan på nutidsdansk³ – men på klassisk jysk dialekt er forholdet langt fra så klart. Jysk Ordbogs seddelsamling rummer under begge opslagsformer optegnelser fra et anseligt antal kilder (ældre såvel som yngre, fordelt ned over Jylland), hhv. 192 og 158. I begge seddelbundter ses imidlertid udtaleangivelser, som (i henhold til gængse vokalmønstre mellem jysk og rigsdansk, jf. JOs Atlaskort K 2.2a og K 2.3) snarere peger mod den modsatte opslagsform. I begge bundter finder man også betydningsangivelser og eksempler på ordenes brug, som (for mig) snarest associerer til det andet af rigssprogsordene. Det bedste overblik over materialet fås formentlig ved at slå seddelbunkerne sammen og i det samlede materiale studere sammenhængen mellem udtaler og betydninger.

De to ord er beklageligvis aldrig blevet direkte efterspurgt på Jysk Ordbogs spørgelister (1949ff.), men som det vil fremgå nedenfor, rummer spørgelistebesvarelserne alligevel en hel del oplysninger om ordenes udtale og brug, som kan supplere materialet fra seddelsamlingen.

1. Lågen, man går ind ad

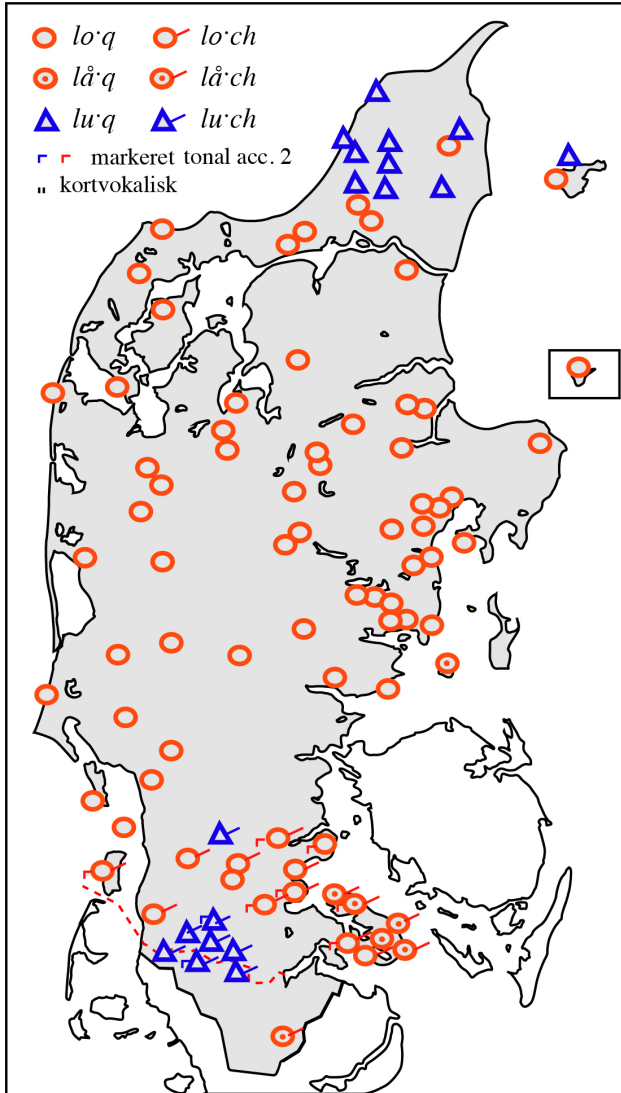
Det virker oplagt først at betragte seddelsamlingens kilder, hvor *låge/luge* tillægges den almindelige rigssprogsbetydning af ”låge” (normalt af træ, lodret hængslet, rækkende ned til jordoverfladen, førende ind til en have, kirkegård etc.); hertil kan lægges kilder, der har optegnet sammensatte betegnelser for en sådan låge (*kålgård-* el. *havelåge*, *kirkegårds-låge* etc., placeret andre steder i seddelsamlingen). Samlet løber det op i 67 kilder med udtaleangivelse⁴, jf. kort 1.

Som det ses af kortet, anvendes i det meste af Jylland den udtale med *o* (*lo·q*, i Sønderjylland (^ʀ)*lo·ch*), som forventeligt modsvarer rigssprogets *låge*.⁵ Dog hedder det i det vestlige Vendsyssel og sydvestlige dele af Sønderjylland *lu·q* hhv. (^ʀ)*lu·ch* (med *u*-, svarende til en rigssprogsudtale *luge*). Fx hos dialektdigteren Johannes Hadding (fra Vestvendsyssel): *Haj steel jik uk å tjeerk / å lugi, som wiel kneerk* = han gik stille ud af kirken, ad lågen, der ville (dvs. havde det med at) knirke.⁶ Sådan i hvert fald på ældre dialekt. I det gennemgående yngre spørgelistemateriale (vedr. kirkegårds-låge⁷) er udtalen med *o*/*å*-trængt langt op i det østlige Vendsyssel, jf. kort 2 (på grundlag af 85 kilder). Når de vest- og sydjyske kilder er svagere repræsenteret end på kort 1, skyldes det dels, at jeg har anset udtalegengivelser, der ender på *-e* (dvs. uden markering af jysk apokope) for usikre: meddeleren kan i sit svar blot have kopieret spørgsmålets notation *låge*. Men selve glosen *låge* har muligvis også forekommet mange meddelere fra disse egne uvant i kirkegårds-sammenhæng: helt ind 1900-tallets har mange i Vest- og Sydjylland stadig brugt den gamle betegnelse (*kirkegårds-*) *stætte* (en betegnelse, som også optræder hyppigt i spørgelistesvarene).

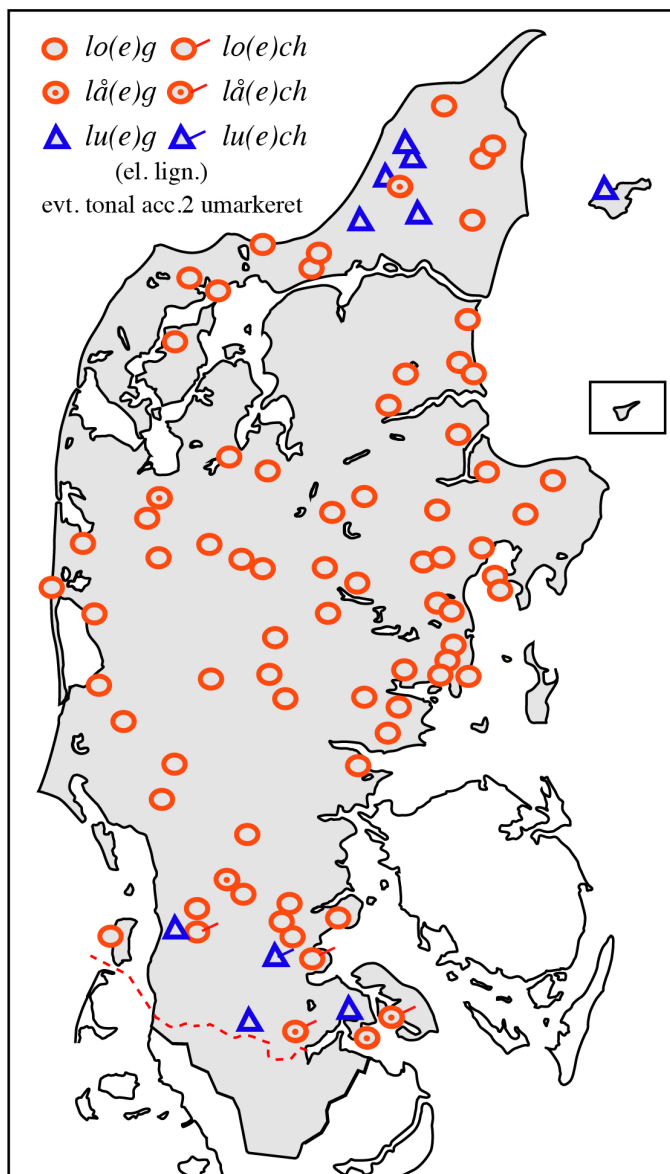
En særlig type af låge (nemlig som mindre åbning i midten el. siden af en større port) har været en del anvendt i tidligere århundreder, men i materialet bag denne artikel optræder kun 6 eksempler – alle fra Vendsyssel og Østjylland, og alle med samme fordeling af *o*/*u*-udtale som på kort 1.

2. Lugen, man forker ind ad

Hvis et lukke ikke når ned til jorden, men fx er anbragt et stykke oppe i en mur/væg, vil man på rigsdansk normalt kalde det en *luge*. Lukket kan stadig være lodret hængslet, eller det kan være en skodde, som jeg

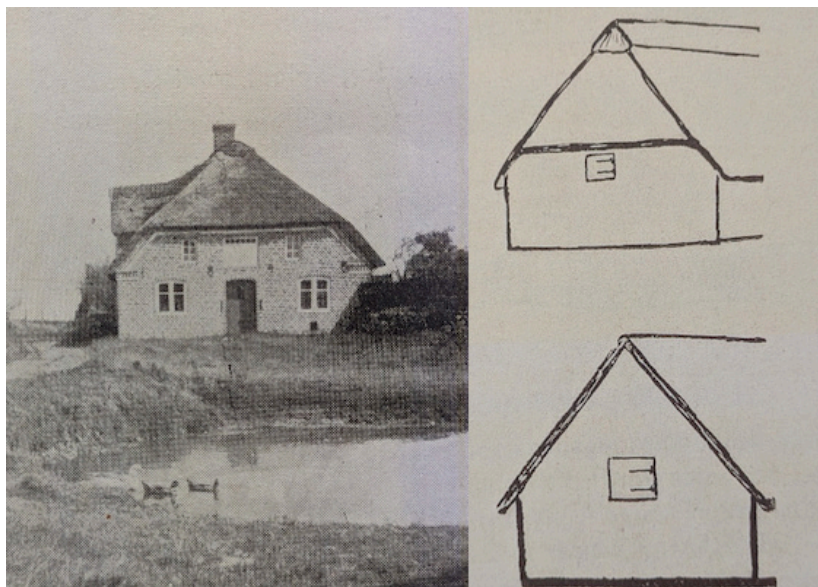
Kort 1 Udtalen af *låge/luge* (om låge ind til have, kirkegård mv.), på grundlag af Jysk Ordbogs seddel-samling.

Kort 2 Udtalen af *lågelluge* (om låge ind til have, kirkegård mv.), på grundlag af Jysk Ordbogs spørgeliste R 43.

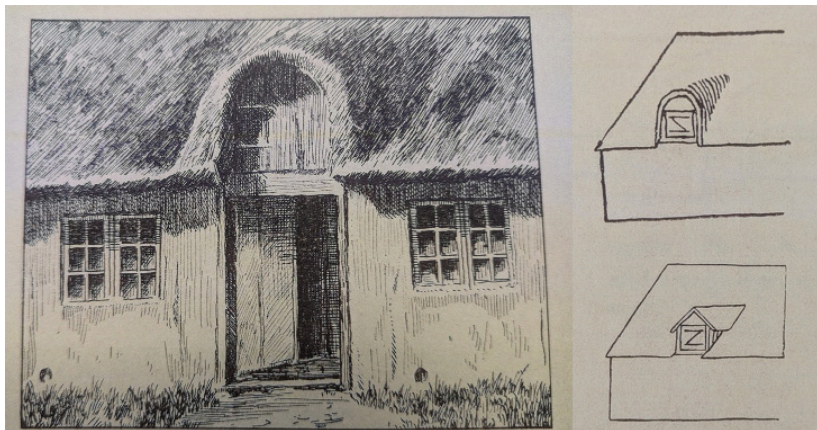
kender det fra min barndoms billetluger (i biograf, på jernbanestation). Ordet *luge* har dog (som tidligere nævnt) en bredere betydning end *låge*, idet *luge* også kan betegne – og i min sprogbrug snarest betegner – åbningen, som man tillukker.

I det jyske landbomiljø har det været almindeligt med en eller flere åbninger ind til loen, så man kunne lukke dagslys ind, fx når man tærskede. Og lige så almindeligt var luger til indforkning af hjemkørt korn eller hør, anbragt oppe i en udhusgavl eller i en tagkvist (se fig. A hhv. B), i begge tilfælde førende ind til ”gulvene”, hvor høsten blev opmagasineret.

Figur A. Indforkningsluge i gavl. SJyMskr.1934-35.213, hhv. DF.IX.136.

De 110 udtaleoplysninger fra JO's seddelsamling vedr. lugen (dels det usammensatte ord, dels sammensætninger som *gævling-*, *arkens-* og *ladeluge*⁸) er vist på kort 3, og de tilsvarende 163 oplysninger fra det noget yngre spørgelistemateriale⁹ fremgår af kort 4. Som det ses, er Vendsyssel og (denne gang næsten hele) Sønderjylland igen *u-*områder. Nørrejylland syd for en linje Ringkøbing fjord – Horsens er igen et næsten rent (')*o-*område, så hernede hedder det fx, at *dæ sku*

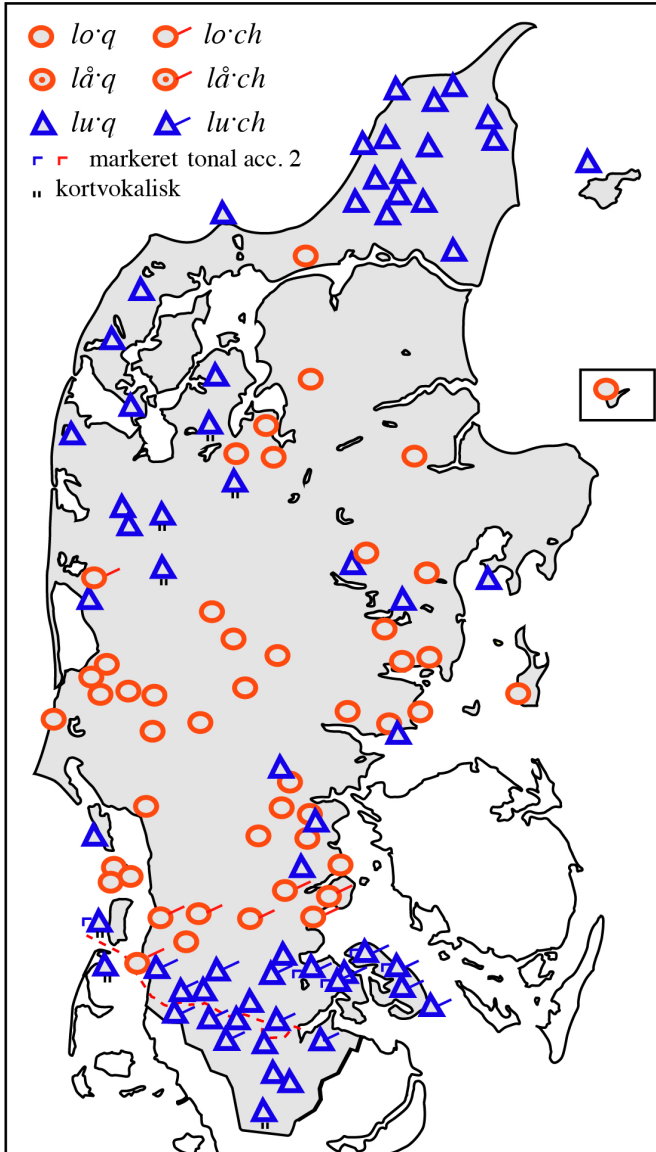

Figur B. Indforkningsluge i tagkvist. Zangenberg.FL.44, hhv. DF.IX.136.

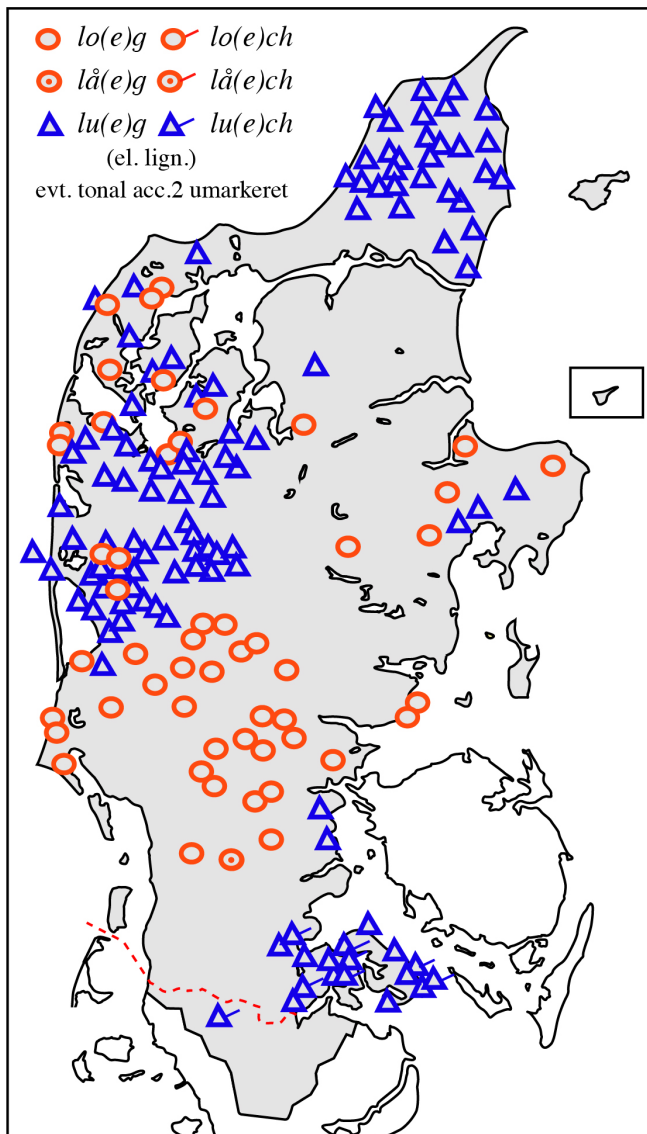
jæn'te o fârk enj o jæn'te o ta fræ've a lo-g (= der skulle én til at forke ind og én til at tage fra ved lågen, og videre ind på kornloftet).¹⁰ Men for Midt- og Nordjylland (op til Vendsyssel) ses – modsat kort 1-2 – en blanding af udtaler med *o* og *u*, oven i købet med flest af de sidste.

Flere forhold bør her tages i betragtning. Ligesom på rigssproget bruger kilderne (både i seddel- og i spørgelistematerialet) fortrinsvis betegnelsen *luge/låge* om selve åbningen, men til en vis grad også om lukket (lågen, lemme, skodden) for åbningen. I praksis har man formentlig sjældent haft brug for at sondre skarpt mellem åbning og lukke, så da JO (i spl. BN 26) spurgte særskilt om betegnelserne for de to ting (jf. note 8), har mange meddelere valgt samme betegnelse i begge kolonner eller fundet det tilstrækkeligt at svare på det første af spørgsmålene – det om selve åbningen, hvor spørgsmålet oven i købet fokuserer på den iøjnefaldende tagkvist, som åbningen kan være anbragt i. Dette har fået overordentlig mange af svarene til at gå på *kvist* og synonymer som *arkens*, *svale* etc., ja sågar (i Sydøstjylland) *gævling* (som af nogle kilder også kan bruges om et lugehul direkte i muren!).

I svaret på det andet spørgsmål (om lukket) griber en del kilder til et modificerende andetled som *-gab*, *-hul* – eller netop *-luge/-låge*. Det sidste sker især, hvor den ældre dialekt ikke har et veletableret *-gab*, *-hul* til rådighed – og det gælder netop Nordvest- og det nordlige

Kort 3 Udtalen af *låge/luge* (om *luge* ind til *lo* el. via tagkvist/gavlåbning til *korn/hø-gulv*), på grundlag af Jysk Ordbogs seddelsamling.

Kort 4 Udtalen af *låge/luge* (om luge ind til lo el. via tagkvist/gavlåbning til korn/hø-gulv), på grundlag af Jysk Ordbogs spørgelister OL 9 og BN 26.

Midtjylland.¹¹ Det er fristende at slutte, at kilder (selv ældre) herfra har lånt rigssprogets *luge*. Meddelelserne på spl. BN 26 havde jo oven i købet dette ord lige for sig i spørgsmålsformuleringen, og mange i de pågældende egne (selv blandt de ældre kilder) har i forvejen kendt det fra købstadskulturen (der tidligst bredte sig i en korridor ind i Midtøst-, Midtvest- og Nordvestjylland, i kølvandet på udbygningen af vej- og toget fra 1800-tallets midte).

3. Andre låger/luger

Fra 34 kilder (alle fundet i seddelsamlingen) opgives *låge/luge* som betegnelse for det lukke, man efter opfyring sætter for en ovn el. kakkelovn (inkl. sammensætninger som *ovnluge*); i nyere tid har et sådan (lodret anbragt) lukke været hængslet, men i ældre tid kan der blot være tale om et trælukke, som blev holdt fast af en ydre krog eller stiver. Jeg ville (som rigssprogstalende) nok være tilbøjelig til hér at tale om en *låge*, men de jyske kilder er langt bedre i overensstemmelse med udtalefordelingen på kort 1-2: 5 kilder fra det sydlige Sønderjylland samt 1 kilde (den eneste) fra Vendsyssel angiver (´)u-udtale, medens resten (overvejende fra Midt- og Sydjylland) har o-udtale. Jf. kort 5.

Den fjerde type *låge/luge*, der optræder i større antal (alle i JOs seddelsamling) er den låge (vil den rigssprogstalende helt bestemt sige), man lukker for et skab, og som man tidligere lukkede for alkovesenge i dagtimerne. Skabslågen er altid lodret hængslet, alkovelågen kunne også være det, eller der kunne være tale om en skodde. De 24 kilder bag denne betydning (inkl. dem, der har meddelt sammensætningen *skab(s)låge*) er hovedsagelig midtøstjyske (hvor det næsten kun drejer sig om skabslåger) og sydsønderjyske (hvor alkovelågen dominerer); fra Vestjylland er der kun få kilder, fra Nordjylland slet ingen. Men med dette forbehold genfinder man igen billedet fra kort 1-2: i det syd-lige Sønderjylland anvendes (´)u-udtale, ellers udtale med o. Jf. kort 6.

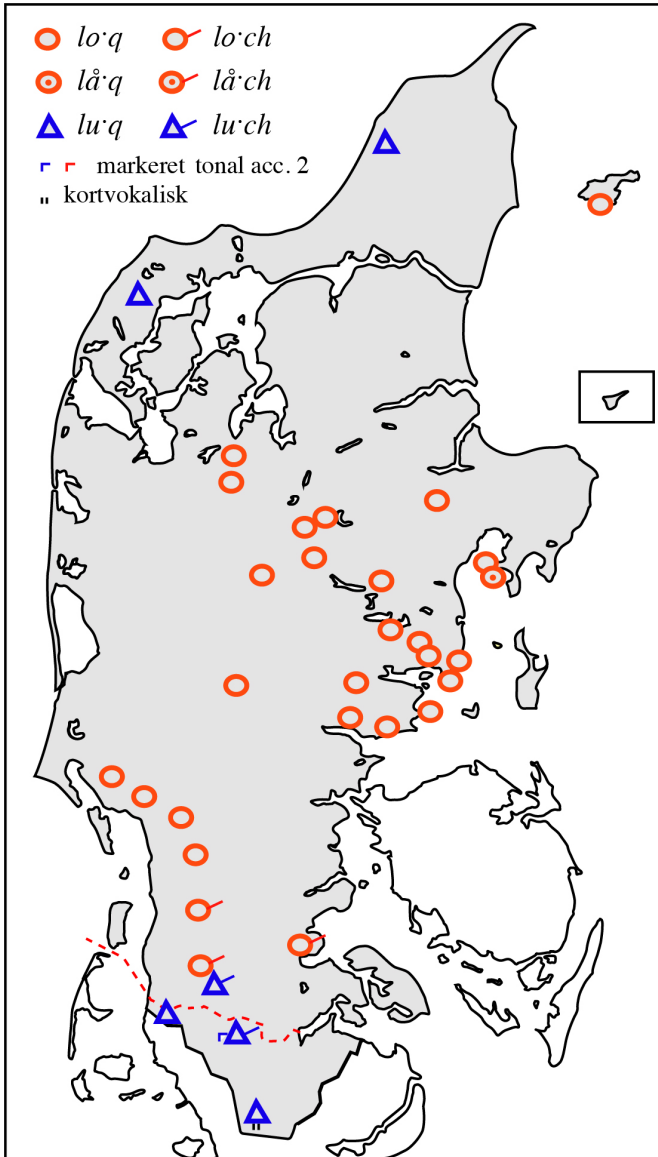
31 kilder i seddelsamlingen (primært fra Sønderjylland) kan bruge *luge/låge* i betydningen *loft(s)luge* (eller de anfører denne sammensætning), men betydningsangivelsen dækker øjensynligt over to forskellige luge-typer: dels (som jeg ville bruge ordet, med erfaring fra et énetages parcelhus) om en luge/lem i loftet af stueetagen,

gennem hvilken man (via en stige) kan komme *op* til et loftsrums, dels om den luge/lem-type, der blev behandlet i afsnit 2 ovf., dvs. en luge, der (fx fra en tagkvist) fører *ind* til et loftsmagasin. Den første type er i sagens natur vandret hængslet (medmindre der blot er tale om en lem), den anden normalt lodret. Uanset type synes udtalen (se kort 7) at stemme bedst overens med den, der gjaldt for indforkningslemmen (jf. afsnit 2 og kort 3) – formentlig med samme begrundelse.

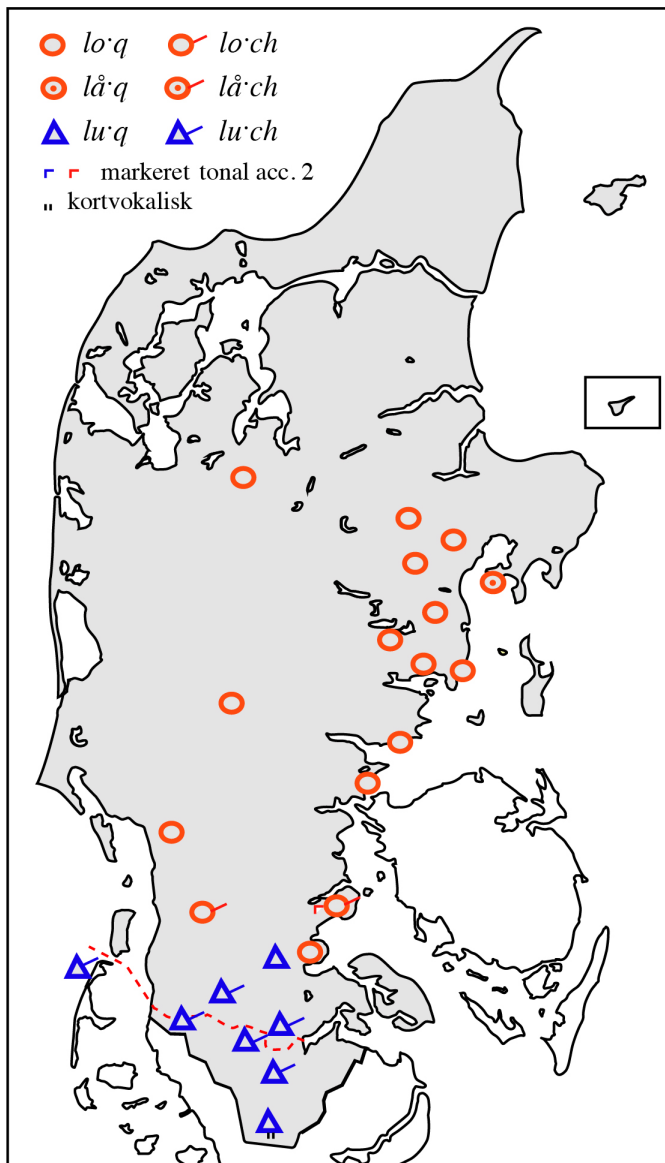
Der foreligger yderligere en række anvendelser af *låge/luge*, men hver for sig kun optegnet af et éncifret antal kilder – herunder et rent betydningslån fra nedertysk *luuk* (= vinduesskodde). Udtalen passer smukt med det geografiske billede fra kort 1-7.

4. Hvad siger de gode kilder?

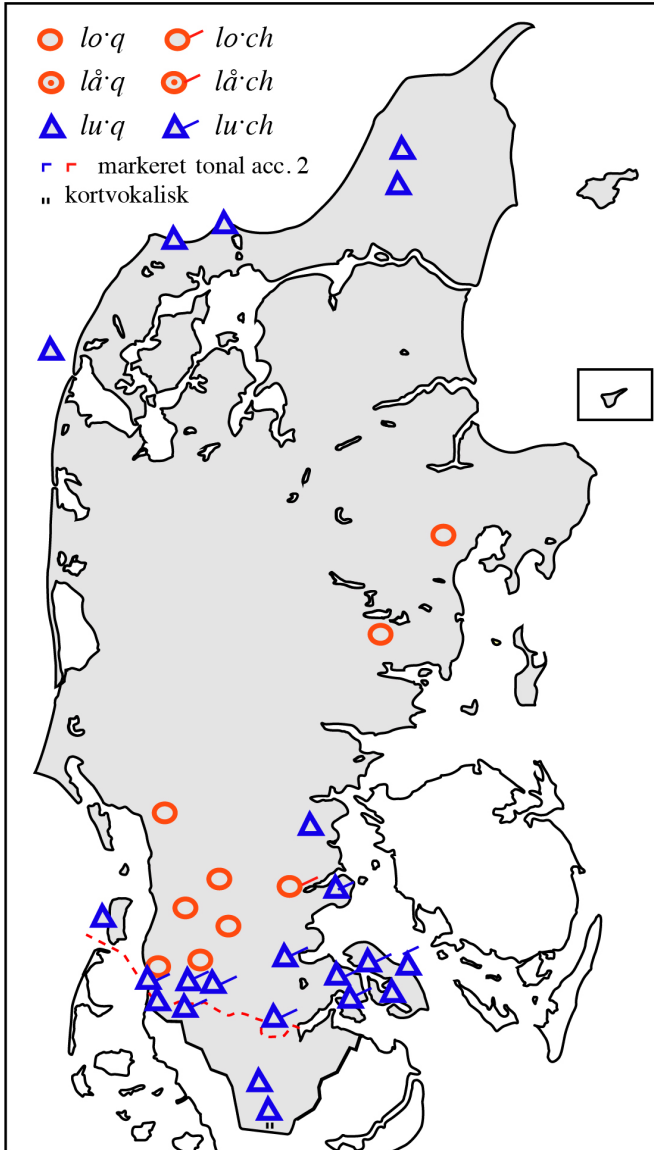
Den viste kombination af udtaler og betydninger tyder stærkt på, at de jyske dialekter (i hvert fald i ældre tid) ikke har skelnet mellem to ord, *låge* og *luge*, sådan som man nu gør det på rigsdansk. Denne formodning bekræftes af direkte formuleringer hos flere kendte optegnere og ordbogsredaktører. Således har K.J. Lyngby fra hele 4 lokaliteter (i Hanherrederne, Sydvest- og Sønderjylland) forsynet en (dels *ʻ*)*u*-, dels *o*-udtale) med dobbelt-oversættelse (= *Laage, Luge*), og tilsvarende har H.F. Feilberg gjort det fra to lokaliteter (i Århus-Horsens-egnen og i Sydvestjylland). M.B. Ottsen har i sin ordbog fra det vestlige Sønderjylland forsynet *lu-ch* med den brede oversættelse = *Luge, Låge, Lem*.¹² Endelig har Arne Espegaard i sin Vendsysselsk Ordbog godt nok to artikler, *luge* og *låge*, men i sidstnævnte hedder det: *låge ... Næsten kun om havelåge, og selv i denne betydning bruger mange, især ældre, ikke ordet låge, men luge*.¹³ Yngre optegnere skelner ofte eksplicit mellem *luge* og *låge* (fx Torsten Balle fra Thy og Hans Jørgensen fra Als), formentlig fordi de afspejler rigssprogets indvirkning på den yngre dialekt (med lånet *luge* i Nordvest-, Midtvest- og Sydøstjylland, og med indlån af *låge* i det østlige Sønderjylland). Men nogle yngre kilder fastholder dobbeltoversættelse (= *låge, luge*), fx Kresten Møller i Midtøstjylland og Ella Jensen i det sydvestlige Sønderjylland, sidstnævnte med følgende tilføjelse til et optegnet *lu-ch* (= luge): *Mon ikke Ordet er nyt i Dialekten?*

Kort 5 Udtalen af *låge/luge* (om låge for oven el. kakkelovn), på grundlag af Jysk Ordbogs seddel-samling.

Kort 6 Udtalen af *låge/luge* (om låge for skab, al-kovesenge mv.), på grundlag af Jysk Ordbogs seddelsamling.

Kort 7 Udtalen af *låge/luge* (om luge op/ind til loftsrum), på grundlag af Jysk Ordbogs seddel-samling.

5. Undersøgelsens konsekvenser

På baggrund af ovenstående finder jeg det forsvarligt at konkludere, at ældre jysk ikke har haft to ord svarende til rigssprogets *låge* og *luge*, men kun ét, hvadenten dette så har været udtalt med (°)o· (i hovedparten af Jylland) eller med (°)u· (i Vendsyssel samt det sydlige og østlige Sønderjylland).

Behovet for en udtaleforskel har formentlig også været minimal, før udbredelsen af fællesdansk købstadskultur (via forbedret samfærdsel, via skole og presse etc.) gjorde sig gældende. Husk på, at vi hver for sig opbygger vort sprog ved efterligning af forældre (og ældre søskende), udvikler det i samspil med lege- og skolekammerater, senere med kolleger og venner, og så undertiden selv videreudvikler det, men normalt kun når behovet herfor opstår i en ny kommunikationssammenhæng. Så længe indarbejdede ord slår til, er der intet behov for differentiering (som mellem *låge* og *luge*).

Så vidt jeg kan skønne, må konsekvensen for Jysk Ordbog være, at jeg (som led i den igangværende redaktion af *luge* og *låge*) kun opretter én artikel (med opslagsordet *låge*, og det mange steder nyere indlån *luge* som sideform). Og at der så (i artiklens etymologiske afsnit) redegøres for det yngre, rigssprogsfremkaldte skel mellem de to ord, og gennem eksemplerne gives et indtryk af, hvordan rigssproget fra 1800-tallet og frem har gjort sig gældende på jysk. Om dette så må medføre, at forlængst redigerede artikler som *gævling-luge* og *gævling-låge* også skal slås sammen, eller man kan nøjes med i de to artikler at henvise til sideform hhv. opslagsform af *låge*, må afgøres hen ad vejen.

6. Låge/luge sproghistorisk belyst

Låge er (ligesom det enstavelses *låg*) allerede i oldnordisk (substantiv-) afledning af verbet *luka* (= lukke) i formen *loka* og ældst kendt i betydningen ”slå” (sådan en man lukker for en dør).¹⁴ På gammeldansk sker regelret (a) spirantisering $k > q$ ¹⁵, (b) forlængelse af vokal i åben stavelse¹⁶, (c) åbning af o· foran q¹⁷; med det samlede resultat $> l\ddot{a}\cdot q\ddot{a}$. På jysk (d) apokoperes tostavelsesordet¹⁸, (e) det lange å· lukkes til o·¹⁹, (f) -q afstemmes i sønderjysk ($> -ch$).²⁰ Og hermed står vi ved de lydformer, som oprådte allerede fra kort 1: lo·q og (°)lo·ch.

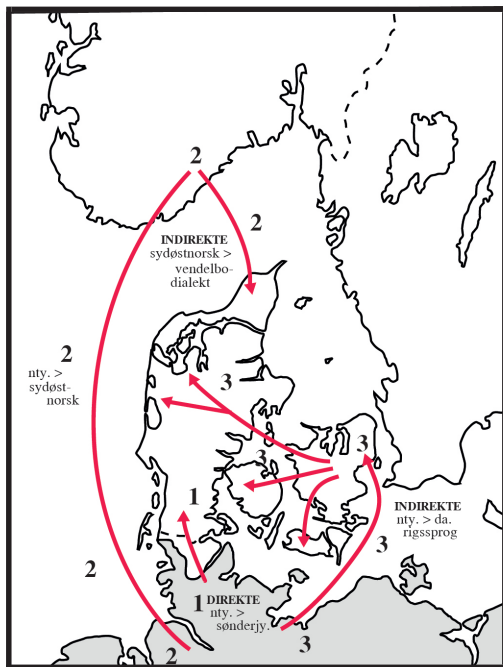
Ingen kendt lydudvikling fører derimod til udtalerne *luq*, (^ɾ)*lu:ch*. Disse udtaler er imidlertid massivt optegnet i Vendsyssel og i det sydlige og østlige Sønderjylland, i visse sammenhænge videre om; så hvor stammer de fra? For Sønderjyllands vedkommende er det nærliggende at forestille sig nedertysk påvirkning, og det nedertyske parallelord hedder faktisk *luuk* (< middelnedertysk *luke*, med hovedbetydningerne indforkningsluge og vinduesskodde).²¹ Sønderjyderne, hvoraf mange også talte nedertysk, har formentlig ladet sig påvirke af den nedertyske udtale – evt. som led i en kulturpåvirkning, der bl.a. medførte øget brug af vinduesskodder og alkovelåger. Men hvad så med Vendsyssel? Her kan man vanskeligere forestille sig en nedertysk påvirkning. Og måske alligevel – indirekte! Hvad jeg straks skal vende tilbage til.

Nedertysk sprog og kultur gjorde sig i middelalderen også kraftigt gældende i vort lands handelsmæssige og administrative centrum, København – fødestedet for et langsomt groende rigsdansk.²² Begrebet og ordet *luge* (med *u*-) har formentlig ad den vej vundet indpas i vort rigssprog (som et ord i konkurrence med det gammelnordiske *låge*) – og herfra videre til de fleste ødanske dialekter (i almindelighed med videreudvikling af *u*- til diftong: *uw*, *öw*, *øw*, *yw* etc.)²³, i et sådant omfang, at Ømålsordbogen (ganske som ODS.) har set sig nødsaget til at bringe to parallelle artikler: *låge* og *luge*. Senest låntes rigssprogets *luge* så også ind i øst-, midtvest- og nordvestjysk, som nævnt i slutningen af afsnit 2 ovf.

Men også det sydøstlige Norge, dette riges handelsmæssige og administrative centrum med talrige købstæder, var i middelalderen under kraftig nedertysk påvirkning. Modsvarende det danske ordpar *låge/luge* har nutidsnorsk kun én form: *luke* (med *u*-, og sekundært *u*, *ø*), og betydninger som ”lem, lille dør, åbning, glug”. Og da en sådan udtale (som tidligere nævnt) ikke kan være en videreudvikling af oldnordisk *loka*, formodes *luke* faktisk at være et middelalderligt nedertysk indlån.²⁴ Og nu tilbage til Vendsyssel, hvis udtale *lu:g* forblev uforklaret ovenfor. Middelalderen igennem og helt op til 1800-tallet florerede imidlertid en driftig lokalhandel mellem Vendsyssel og Sydnorge (den såkaldte ”skudehandel”²⁵), som også satte sig sproglige spor (mht. ordforråd, udtale og betydning) på begge sider af Kattegat. Så det (fortrinsvis nordvest-)vendsysselske *luq* er

med stor sandsynlighed en afsmitning fra norsk! – og/eller indlånt fra nedertysk på samme tid.

Lad mig til slut med kort 8 sammenfatte de veje, ad hvilke jeg mener, det nedertyske *luke*, *luuk* – direkte eller indirekte – har sneget sig ind i jysk.

Kort 8 Indfaldsveje til jysk for nedertysk *luke* (= skodde, låge mv.)

Litteratur

NB. Kildehenvisningerne i denne artikel følger Jysk Ordbogs referencesystem. Læs mere om dette på www.jyskordbog.dk.

AEsp.VO. = Arne Espgaard: Vendsysselsk Ordbog. I-VI. 1972-2000.

Encykl. = Den Store Danske Encyklopædi. I-XX. 1994-2001.

Låge – luge: Ét eller to ord?

- Fritzner. OGN. = Johan Fritzner: Ordbog over Det gamle norske Sprog. I-III (2. Udg.), IV. Oslo. 1883-1972.
- Hadding. PR. = Johannes Hadding: Parabler på rim. 1988.
- Hostrup D. = M. B. Ottsen: Hostrup-Dansk. I. Lydlære. Udg. af Ella Jensen. II. 1-5.
- JO. = Jysk Ordbog (under redaktion). www.jyskordbog.dk.
- JySaml. = Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 1Rk.-5Rk. (+ NyRk.). 1866-1965.
- Klitgaard. Hvetbo. = Carl Klitgaard: Hvetbo herred. I-Ii. 1906-1907.
- Kort. = Valdemar Bennike og Marius Kristensen: Kort over de danske folkemål med forklaringer. 1898-1912. Til kortplancherne henvises med No. 1 ff.
- Mensing. Wb. = O. Mensing: Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch. I-V. Neumünster. 1927-1935.
- NoOrdb. = Norsk Ordbok. Red. af Alf Hellevik m.fl. I ff. 1966 ff.
- ODS. = Ordbog over det danske sprog. I-XXVIII. 1919-1956.
- Schiller&Lübben. MNW. = Karl Schiller und August Lübben: Mittelniederdeutsches Wörterbuch. I-VI. Bremen. 1875-1881.
- SJyMskr. = Sønderjysk Maanedsskrift. 1924ff.
- ØMO. = Ømålsordbogen. I ff. 1992 ff.
- Zanzenberg. FL. = H. Zanzenberg: Frilandsmuseet ved Lyngby. 1933.
- AaHansen. LUD. = Aage Hansen: Den lydige udvikling i dansk. I-II. 1962-1971.

Noter

- 1 Den traditionelle definition på et ord er jo: en specifik udtale knyttet (i hvert fald i hovedsagen) til et specifikt indhold (eller flere sådanne). Selvfølgelig med accept af homonymer.
- 2 ODS. XIII.38f. hhv. ODS. XII.111f.
- 3 ODS. anfører ganske vist (både XII.111 og XIII.38), at *Laage* og *Luge* er sideformer, men det er aldeles uklart i hvilken henseende (etymologisk, udtalemæssigt, betydningsmæssigt, geografisk?).
- 4 De fleste kilder fra seddelsamlingen anvender en egentlig (nyere eller ældre) lydskrift; andre vrider (ligesom de fleste fra spørgelistsamlingen) rigssprogets ortografi til at give et nogenlunde dækkende billede af ordets udtale (skriver fx *loog*, *lohg*, *luech*).

5 JO Atlaskort K 2.3 (vokal modsvarende rigssprogets *å*), K 4.2 (mht. *-ch*) og K 1.9 (mht. *ʿ*). Om det førstnævnte korts angivelse af *å* i Sønderjylland, se dog note 18 ndf. – Mht. den hér anvendte lydskrift henvises til www.jyskordbog.dk, Udtale.

6 Hadding.P.20.

7 Som svar på Jysk Ordbogs spørgeliste R (udsendt fra 1958), spm. 43: Hvad kaldtes udgangen gennem diget til kirkegården? (kirkeport, kirkegårdslåge, kirkegårdsstætte, kirkestætte, stætte). – Som det ses, foreslås her kun den rigssproglige stavemåde *låge* (afspejlende en udtale med *å*).

8 *Gævling*- og *arkens*- betegner hhv. gavl- og kvist-placering, forleddet *lade*- går på selve opmagasineringen, jf. JO.-artiklen *lade*⁸ betydn. 3.

9 Som svar på flg. to spørgsmål: 1) spørgeliste OL (udsendt fra 1950) spm.

9: Hvilken af nedenstaaende Former brugtes i Sognet? ... [om] Lugen, man stikker ind af: Gjævling, Gjævlingsluge (-huæ, -gab), Arkensgab, Gab, Høgab, Lugegab, Ladegab osv. – 2) spørgeliste BN (udsendt fra 1973) spm.

26: a) Hvilken betegnelse anvendes i Deres dialekt for en udbygning eller kvist på et udhus, forsynet med en luge til at forke hø eller korn ind igennem (et akkeneje, et akkenet, et ark, et arkens, et arken, en svale ... el. a.)? – b) Hvad kaldte man det hul i udbygningen, som man forkede hø eller korn ind igennem (arkensgaf, agtengaf, artengaf, attengaf, gaf, arkensluge, høgaf, gjævling, gøvling, gævlingluge, gævlinggaf ... el. a.)? – Som det ses, er svarforslagene i høj grad rettet mod betegnelser i første halvdel af alfabetet (mhp. snarest redaktion), og der anvendes konsekvent den rigssproglige stavemåde (*-luge* (afspejlende en udtale med *u*).

10 °Ål (punktoptegnelse ved Kr. Ringgard).

11 JO-artiklen *gab*² betydn. 3.1.

12 Ottsen.HostrupD.II.2.xx.

13 AEsp.VO.II.293.

14 Fritzner.ONG.II.556.

15 AaHans.LUD.II.342ff.

16 AaHans.LUD.I.68f.

17 AaHans.LUD.I.374.

18 Kort&.128.

19 Jf. Kort&.27 og No.10. Når der hér for Sønderjyllands vedkommende angives en forbliven på *å*-trinnet, er grundlaget de mange ord med gammeldansk *å*· (fx *måne*). Om kortet også intenderer at dække de få ord med ældre *å*· < gammeldansk *o*· (iht. det førnævnte pkt. c), altså ord som *låge*, *låg*), er uvist. Kortene i denne artikel (primært 1-2) viser altovervejende (og på grundlag af solide kilder som punktptegnelserne °Øsby og °Bov, se Jysk Ordbog, Ordbogens kilder), at vokalen i denne ordtype lukkes (*å*· > *o*·) også i Sønderjylland; *å*· optræder fortrinsvis i rejseoptegnelser (Bennike.Opt.) og yngre optegnelser (især i Sundeved-Als-egnen, hvor yngre rigssprog kan have gjort sig gældende). Forholdet fortjener en nærmere undersøgelse, men har ingen betydning i vor sammenhæng (hvor *o*·/*å*·-optegnelser under ét konfronteres med *u*·-optegnelser).

20 Kort.98f. og No.51.

21 Mensing.Wb.III.535, Schiller-Lübben.MNW.II.748.

22 If. Encykl.IV.633 er op imod 1/5 af de hyppigst anvendte ord i nutidigt rigsdansk oprindelig indlån fra nedertysk (bl.a. blive, som erstattede det gammelnordiske vorde; jf. trosbekendelsens *helliget vorde hans navn!*).

23 ØMO.XII.80.

24 NoOrdb.VII.709.

25 Denne lokalhandel kendes i skriftlige kilder tilbage til 1647

(JySaml.1Rk.VII.124), men er formentlig langt ældre, den korte sejl-

tid Vendsyssel–Sydnorge (1/2-1 døgn) taget i betragtning (Klitgaard.

Hvetbo.I.166). Det var først og fremmest landbrugsprodukter (korn, smør,

kød mv.), som førtes til Norge, medens tømmer, salt, træ og jern førtes til

Vendsyssel (og siden forhandlede videre til større nordlige og vestlige dele

af Jylland) (JySaml.2Rk.IV.429). Nedertyskere, især lübeckere, var i lange

perioder også involveret. Se også www.tranumvejstrupstrand.dk, www.løkkenhistorie.dk.